

סכנת האמוניה: המדינה מפקירה אלפי תושבים

רוחות המלחמה נושבות בעוצמה, אבל האיום הגדול ביותר על מאות אלפי תושבי הצפון בקושי זוכה לתשומת לב: מכל האמוניה במפרץ חיפה, ובו 12 אלף טונות של גז רעיל וקטלני. תחקיר מעריב מגלה: גג המתקן חשוף לחלוטין ואינו ממוגן. פיקוד העורף: "מיגון מכל האמוניה עומד בתקנים"

ליאת שלינגר | 17/8/2012 10:08

תגיות: מיכל אמוניה, אמוניה, חומרים מסוכנים, חיפה (סביבה)

מאות חיילי פיקוד העורף ועובדי

כוחות החירום וההצלה התרוצצו לפני חודש בדיוק ברחבי חיפה, מאזור הנמל לשכונות היוקרתיות על הכרמל. האזעקות הופעלו ומל"ט מיוחד אפילו גויס לספק תמונת מצב - הכל כחלק ממה שהוגדר כ"תרגיל העירוני הגדול בתולדות העיר חיפה למוכנות העורף". "לא יהיה כסף בכספומט, לא יהיה חלב בסופר, ואפילו הסלולר שלנו לא יעבוד", ניבא ראש העיר יונה יהב וקרא לתושבים להיות דרוכים.

◀ **בואו להיות חברים של nrg ירוק גם בפייסבוק**

העיתוי שנבחר היה, כמובן, הכל חוץ ממקרי. כשרוחות המלחמה נושבות בעוצמה, הדיבורים על תקיפה באיראן הופכים מפורשים יותר ויותר, והחשש ממלחמה אזורית נהיה קונקרטי מתמיד - ביקשו הגורמים האחראים בפיקוד העורף ובעיריית חיפה לשדר ערנות ומוכנות. הם תרגלו תרחישים קשים, בהם נפילות של מאות "טילי נקמה" אשר יפלו על "סמלי העיר" - מקומות אסטרטגיים ברחבי האזור העירוני של חיפה, שיגרמו לאובדן נורא של אלפי ואפילו עשרות אלפי ישראלים.

בעוד בפיקוד העורף בחרו לתרגל פגיעה כימית בטכניון, באצטדיון הכדורגל העירוני ובתחנת הרכבת, האיום הגדול - "הפצצה המתקתקת" כפי שהגדירה זאת העירייה עצמה - נשאר מחוץ לתרגיל: מכל האמוניה במסוף הכימיקלים במפרץ חיפה ובו 12 אלף טונות גז רעיל, מסוכן וקטלני.

◀ **בדיקה: העתקת מיכל האמוניה נכונה גם כלכלית**
 ◀ **הסטודנטים מציעים: כך נקטין את סכנת האמוניה**
 ◀ **כבר חלפו השנים: כמה זמן נמשך באמת מאבק סביבתי?**

על פי מומחים רבים, מדובר בסכנה הגדולה ביותר המרחפת מעל תושבי חיפה והסביבה. תחקיר **סופשבוע מעריב** מגלה כי בימים שבהם כולם מדברים על היערכות למלחמה, על נפילות של מאות רקטות ועל חסינות העורף - המדינה עצמה היא זו שנרדמה בשמירה והשאירה את מאות אלפי תושבי הצפון חשופים לאחד האיומים המסוכנים ביותר.

בין היתר מתגלה כי מכל האמוניה פועל אף שאין לו רישיון עסק והיתר בנייה, שמחלוקת בין פיקוד העורף למשרד להגנת הסביבה הותירה אותו ללא מיגון מספק, ושהוצאתו המובטחת של המתקן מחיפה מתמהמהת. על אף שכבר הוסכם עקרונית לקדם בניית מפעל לייצור אמוניה בדחיפות - החלטת ממשלה שתהפוך את ההמלצה לתוכנית מחייבת טרם התקבלה. ובניתיים, התושבים מפחדים שיעברו עוד שנים של סחבת ובירוקרטיה שבהן יהיו חשופים לאסון כימי חסר תקדים.

אפילו על פי ההערכות הזהירות ביותר, מדובר בקטסטרופה. השאלה הגדולה, כמובן, היא מספר הנפגעים במקרה של נפילת טיל על המתקן. המומחים אומרים שהדבר תלוי במזג האוויר, בעוצמת הרוחות, ביכולות הטיווח וביעילות הפעולות שאמורות למזער את נזקי דליפת הגז הרעיל. בכל מקרה, מדובר במאות עד אלפי הרוגים.

הערכה אחת, של ד"ר אפרים לאור, בתפקידו כיו"ר ועדת היגוי להיערכות ברעידת אדמה, נשמעת מבהילה במיוחד. ד"ר לאור אמר בכנסת ב-2006 כי דליפה של 2,400 טונות אמוניה במפרץ חיפה (שהם שליש מהכמות במכל) תביא לכ-17 אלף הרוגים ול-77 אלף נפגעים נוספים. הערכות זהירות יותר מדברות על מאות רבות או אלפים בודדים של נפגעים. עלות הנזק הבריאותי מאסון כימי כזה יכולה להגיע ל-30 מיליארד שקל. הנזק לרכוש פרטי ולתשתיות מוערך בעשרות מיליארדים.

רבים מתושבי חיפה נתקפו השבוע בתחושת דז'ה וו, נזכרו בסיוט הבלהות שחוו במהלך מלחמת לבנון השנייה, אז נפלו עשרות טילים ברחבי אזור חיפה והקריות, חלקם בסמוך לחבית הנפץ שממוקמת בנמל - שיש בו ריכוז גדול של מפעלים העושים שימוש בחומרים מסוכנים - קרוב מאוד לאוכלוסייה האזרחית שמתגוררת בסמוך. מכל האמוניה נחשב לגורם הסיכון המרכזי באזור המפרץ בשל הטווח הרב שבו עלול לרחף ענן הגז הרעיל.

כשאיום הטיילים מאיראן ומלבנון ריאלי מתמיד, קל לשכוח את העובדה שמכל האמוניה אינו מוגן דיו גם מאסונות אחרים: מתקפות טרור, אסונות תעשייתיים ורעידות אדמה. ואם זה לא מספיק, המכל נמצא על שבר יגור, אזור רגיש מאוד מבחינה גיאולוגית. במקרה של רעידת אדמה, למשל, שבה ייפגע המכל, התושבים ימצאו את עצמם במלכוד בלתי אפשרי: להישאר בביתם ולסכן את חייהם, או לצאת החוצה ולנשום את הגז הקטלני.

"הטיפול בבעיה הזאת הוא אבסורד. זה פחד מוות ובעיקר חוסר אחריות והפקרות. אני כל הזמן חושבת על מה שהיה באסון השריפה בכרמל, שם ראינו כשל מנהיגותי. מנהיגות היא למנוע את השריפה מראש ולא לכבות אותה אחר כך. מדינה שלמה שעמדה ובכתה על 44 כבאים שנהרגו לא תדע להתמודד עם 17 אלף הרוגים", אומרת מאיה יעקובס, מנכ"לית עמותת "צלול", שנאבקה להעברת מכל האמוניה לאזור המרוחק מאוכלוסייה אזרחית.

"יש דברים שאפשר לעשות עכשיו: אנחנו דורשים שהממשלה תקבע בהחלטה ובבית משפט את לוח הזמנים להקמתו של המפעל החלופי - ועד אז תדאג להקטין את כמות האמוניה במכל למינימום. המנהיגים שלנו צריכים לגלות מנהיגות ולהציל חיים. אין לנו זמן, כבר בשבוע הבא צריך להתחיל לבנות מפעל חלופי. הממשלה הפקירה את כל הציבור שיושב שם. כל היום מדברים איתנו על הכנות אפשריות למלחמה, וכל הזמן הזה אוכלוסייה ענקית יושבת כמו ברווזים במטווח".

מיכל האמוניה והעיר חיפה. ההערכות הקלות מדברות על אלפי נפגעים צילום: מקס ילינסון

מוות בחמש דקות

כשפרופ' אהוד קינן, מרצה בפקולטה לכימיה בטכניון ונשיא החברה הישראלית לכימיה, נוסע ברחבי חיפה והקריות, הוא יכול לדמיין את תרחישי האימה הצפויים כאשר ייפרץ מכל האמוניה. "אם ייפגע המכל והאמוניה תשתחרר, היא תתחמם ותהפוך לגז. הגז הזה כבד מהאוויר ומגיב ללחות שבאוויר. הגז יחל על הקרקע ויתפשט כלפי מעלה לענן שגובהו כמה מאות מטרים. הענן הזה יתפשט ויכסה שטח ברדיוס של 20 קילומטר, תלוי בכיווני הרוחות ותלוי אם הוא נדלק

או לא. האמוניה היא גז דליק ועלול לגרום להתלקחות אדירה בדומה לפצצת דלק-אוויר. כמובן שזהו סיכון סביר מאוד בהתחשב בכך שבסביבת המכל ישנן להבות גלויות רבות, כגון הלהבה המפורסמת של בתי הזיקוק".

לדברי פרופ' קינן, תרחיש כזה התגשם לפני יותר מ-20 שנה. "התלקחות כזאת התרחשה באסון שקרה בליטא ב-1989. למרבה המזל, זה קרה הרחק מאזורים מיושבים. אינני מכיר מקום כלשהו בעולם המערבי, שבו ממוקם מכל אמוניה בלבד של אזור עירוני מיושב".

מה יקרה לאנשים שייחשפו לגז הרעיל?

"מי שייחשף אליו בריכוז גבוה מחצי אחוז באוויר, ימות מחנק בתוך פחות מחמש דקות. מי שיהיה בטווחים רחוקים יותר, יש לו סיכויים לשרוד אבל יסבול מפגיעות קשות ביותר בדרכי הנשימה. צריך לזכור כי גז האמוניה שימש כנשק קטלני בלוחמה הכימית של מלחמת העולם הראשונה. הוא הוכח כיעיל למדי בהרג המוני של חיילים. אני תמיד נזכר בדבריו של דוד בן-גוריון, שאמר כי במדינת ישראל מי שלא מאמין בנסים הוא לא ריאליסט. מבחינתי, כל יום שבו המכל העתיק הזה, אשר תאריך התפוגה שלו עבר לפני שנים רבות, עדיין עומד בשלמותו, זהו נס".

פרופ' עמוס נוטע, מומחה לבטיחות מהטכניון, שנאבק יחד עם חוקרים אחרים וארגוני סביבה להוצאת מכל האמוניה מחיפה כבר למעלה מעשור, אומר שהוא פשוט מיואש. "על פי המחקרים, כל מי שברדיוס של 16 קילומטר ייפגע או יסבול מהפגיעות והכוויות של הגז לאורך כל ימי חייו, כאשר ההערכה היא ש-50 אחוז מהנחשפים ימותו. זה בלתי נתפס ויותר מכל זה מדאכא. כי אם חושבים על זה, האויב תוקף אותנו בנשק קונבציונלי, ואצלנו זה הופך ללוחמה כימית. כלומר, בגללנו זה הפך למלחמה כימית".

אתה חרד?

"מאוד. מאוד חרד. לא הרשיתי לאף אחד מילדי לגור בקרבת האזור הזה".

הוא חסר צבע, בעל ריח חריף, מסוכן לנשימה ורעיל. שאיפה שלו גורמת לבעיות בדרכי הנשימה ולמוות. גז האמוניה הוא חומר רעיל אך חיוני למשק, בעת שגרה וחירום. הוא משמש לצרכים רבים: לייצור דשן, למערכות קירור, ולתעשיית המזון והתרופות. האמוניה, המיובא לישראל באופן בלעדי על ידי חברת "חיפה כימיקלים", מוחזק בתוך המכל במצב צבירה נוזלי, מוקפא במינוס 32 מעלות.

מדי חודש פוקדת את נמל חיפה אונייה אשר פורקת את האמוניה בתהליך שנמשך כיממה: החומר מוזרם בצינור תת קרקעי מהנמל אל המכל הממוקם קרוב לשפת הים. פגיעה באונייה הלא ממוגנת היא עוד סכנה שמרחפת על האזור.

מראה מכל הבטון העגול, מוקף בפרחים ונטוע בנוף הפסטורלי, עלול לתעתע. גובה המכל כ-30 מטר, שטח הגג כדונם, עוביו של הגג שלושה סנטימטרים. המכל, שהוקם לפני כ-25 שנה, מלא ב-12 אלף טונות של גז.

הנה עוד כמה עובדות שחשוב לדעת על מכל האמוניה: **הוא פועל ללא רישיון עסק וללא היתר בנייה**, ומעולם לא נערכה בו בדיקה יסודית (אף שהתקן הבינלאומי מחייב לבצע בדיקה כזאת אחת לעשור). "זהו מכל זקן שעלולים להתגלות בו בקעים. לפי הדרישות המקובלות ברחבי העולם מכל כזה אמור לפעול 20 שנה בלבד. לאחר מכן צריך להרוס אותו. וזה רק בגלל שינויי הטמפרטורה, עוד לא דיברנו על מלחמות וטילים ורעידות אדמה", טוען פרופ' נוטע. "בנוסף, גם אף פעם לא בדקו את המכל הזה בדיקה יסודית, פשוט כי אין לאן לרוקן את האמוניה".

באמצע שנות התשעים החל להתגבש לובי של ארגוני סביבה וחוקרים שמתריעים על הסכנה הגלומה במכל האמוניה. "אפשר למלא ספרים עם כל התכתובות שקיימנו עם גורמי הממשלה", אומר פרופ' נוטע. "זה נמשך בעצלתיים וככה זה נראה היום. אחת הטענות הייתה שלצד השני אין נשק שיכול להגיע הנה, ואין נשק שיכול לפגוע במכל מלמעלה. והנה, ראינו במלחמה האחרונה שהטילים מגיעים גם מגיעים. וכעת האיום הוא לא רק מהצפון אלא מכל מקום. מכל האמוניה הוא לא היחיד באזור המפרץ.

"יש שם עוד חומרים רעילים בכמויות גדולות, והפחד הכי גדול הוא שיווצר אירוע שרשרת והחומרים המסוכנים יתערבבו זה בזה. עדיין, מכל האמוניה מהווה את הסכנה הכי גדולה, כי הטווח של ענן הגז הרעיל שהוא יכול לכסות הוא הגדול ביותר, ומספר הנפגעים ממנו עלול להגיע לרבות. נכון שנבנו קירות בטון מסביב למכל, אבל הם נבנו מתוך תפיסה של להגן בפני רסיסים במקרה של פיצוץ. אף אחד לא דיבר על הגנה מטילים שיפלו מלמעלה".

מספיק להדחיק

בדיוק לפני עשור, בשנת 2002, קבע אלוף פיקוד העורף דאז יוסף משלב כי יש למגן את גג המכל. ביוני 2003 קבעה ועדה מקצועית שמינה כי יש להגביה את המכל וליצור לו מגן עלי. אולם אז התעוררה בעיה: המיגון העלי היה עלול לפגוע בנחיתת המטוסים בשדה תעופה האזרחי של חיפה. הצוות שמינה משלב קבע כי "אין דרך לבצע תוספת מיגון כפי שקבע אלוף פיקוד העורף". עבודת הצוות נפסקה. מכל האמוניה לא מוגן.

במאי 2006 שינה פיקוד העורף את עמדתו המסורתית. אלוף פיקוד העורף יצחק "ג'רי" גרשון הודיע כי "לא נשקפת סכנה ממכל האמוניה בהקשר המלחמתי". פיקוד העורף הבטיח כי במצב של מלחמה הוא יצמצם את תכולת המכל למידה שלא תסכן את עובדי המפעלים בסביבה. חודשיים לאחר מכן פרצה מלחמת לבנון השנייה. אלפי טילים נחתו בצפון הארץ עשרות מהם בחיפה, חלקם בקרבה מבהילה למפעלים המסוכנים.

דוח מבקר המדינה מצא כי ביום פריצת המלחמה היו במכל האמוניה 8,200 טון של גז, פי ארבעה מהמותר בזמן מלחמה. המפעל לא רוקן את האמוניה לכמות הנדרשת, אבל לא ננקטו כנגדו סנקציות.

"פיקוד העורף פעל באטיות רבה, ואף שהמלחמה נמשכה 34 ימים, עד סיומה הוא לא הצליח להפחית את הסיכון לאוכלוסייה בדרכים שהוא עצמו קבע בדרישותיו ממחזיקי החומרים המסוכנים", קבע מבקר המדינה, והוסיף "חמורה במיוחד השתהותו של פיקוד העורף בנוגע לטיפול בכמה מפעלים הסמוכים מאוד לאוכלוסייה שהיו בהם כמויות גדולות של חומרים מסוכנים במכלים לא ממוגנים שחלקם חשופים על גגות המפעלים. בסביבת המפעלים האלה נפלו עשרות רקטות".

מלחמת לבנון השנייה העלתה מחדש, ובעוצמה, את הטענות של התושבים שלא יכלו יותר לסבול את חבית הנפץ היושבת להם בתוך העיר ומסכנת את חייהם. בעקבות המלחמה והביקורת הציבורית הקים המשרד להגנת הסביבה את ועדת הרצל שפיר שקבעה: "מדינת

ישראל בנתונים הביטחוניים המיוחדים לה צריכה לעשות כל מה שניתן כדי שהמפעלים הקיימים במפרץ יהיו מוגנים. אירועים של חומרים בסיכון עלולים לקרות, ואוכלוסייה תהיה בסיכון". הוועדה הוסיפה מסר שלא משתמע לשתי פנים: "זו החלטה לא קלה. אך עדיפה ואחראית יותר מאשר להדחיק את המציאות".

הוועדה המליצה למגן את המכל בפני רעידות אדמה, אולם **לסופשבוע מעריב** נודע כי אמנם המאצרה (שוחה או אזור אטום שנועד לאיסוף נזלים במקרה של דליפה) החיצונית של המכל מוגנה בשנה שעברה, אך המכל עצמו אינו ממוגן נגד רעידות אדמה בנימוק שהדבר אינו אפשרי. ובניגוד להמלצות, שש שנים לאחר מלחמת לבנון השנייה, הגג של המכל עדיין חשוף.

בשל המרחק שאליו עלול לרחף ענן הגז הרעיל, מכל האמוניה נחשב לגורם הסיכון המרכזי במפרץ חיפה צילום: ראובן קסטרו

"סיכוי נמוך ביותר"

במדינת ישראל אוהבים לא רק להדחיק אלא גם לגלגל את האחריות מהאחד לשני. המחלוקת העיקרית היום על סוגיית מיגון מכל האמוניה מתקיימת בין המשרד להגנת הסביבה לבין פיקוד העורף. השבוע נודע כי מבקר המדינה יבדוק שוב את סוגיית מיגון המכל. בינתיים, בקרב הזה בין המשרדים, התושבים נשארים חשופים לסכנה.

המשרד להגנת הסביבה הוא הממונה על חוק חומרים מסוכנים, ובסמכותו לסגור מפעלים שאינם עומדים בפרמטרים הנדרשים בחוק. אחת מהמלצות ועדת שפיר הייתה כי מתן היתר הרעלים של המפעל יותנה בהקמת מיגון עלי. אולם אף שהמפעל אינו ממוגן היום, למכל האמוניה יש היתר רעלים, והמשרד להגנת הסביבה מאפשר את פעילותו.

במשרד להגנת הסביבה מפנים אצבע מאשימה כלפי פיקוד העורף. לטענתם, הם המליצו למגן את הגג, אולם המיגון לא התבצע בשל הפיקוד שאינו מחייב את המפעל לפעול לפי ההמלצה. בפיקוד העורף טוענים מנגד, כי מיגון המכל עומד בתקנים וכי הסיכוי לפגיעה ישירה במתקן אינו הגורם הקריטי בהכרעה על אופי המיגון שנקט.

"אני פשוט לא מצליחה להבין את זה", אומרת דליה טל, שמובילה את המאבק לסגירת מכל האמוניה בעמותת "צלול". "ועדה מקצועית קבעה שצריך למגן. ואז בא הצבא וקובע שלא צריך. אז אם לא צריך בשביל מה מיניתם ועדה? כולם מגלגלים את האחריות מאחד לשני ולא עושים שום דבר".

מנין בעצם נובע הביטחון של פיקוד העורף כי הסיכוי שטילים יפגעו במכל הוא "נמוך ביותר"?

על כך אפשר ללמוד מדיון שהתנהל בוועדת הפנים והסביבה של הכנסת ביוני 2009 בהשתתפות ראש עיריית חיפה ונציגה של פיקוד העורף:

ח"כ דב חנין: "במקרה של מכל האמוניה בחיפה, האם אתם לא צריכים לצאת מתוך הנחה שזה לא סתם מטרה, אלא זו מטרה מסומנת? זה אזור שבמלחמת לבנון השנייה היה יעד מכוון לשילוח מספר גדול מאוד של טילים מסוגים שונים, כאשר המטרה הייתה לפגוע במקומות האלה. למרבית השמחה, מכל האמוניה לא נפגע, אבל מי יידע שזה לא יקרה במלחמה עתידית שיכולה להתרחש? האזור הזה נמצא על הכוונת".

סא"ל הדס בן-דב, לשעבר ראש ענף חומרים מסוכנים בפיקוד העורף: "מכיוון שאני לא אשת מודיעין, אני אשת חומרים מסוכנים, אני לא יכולה להשיב לך".

חנין. מוכן להאמין באלוהים אם זה יעזור צילום: פלאש 90

חנין: "אתם פיקוד העורף. אתם אמורים לטפל בעורף, שכולל גם חומרים מסוכנים וגם אנשים".

בן-דב: "נכון, ואנחנו מטפלים בעורף בצורה שאנו סבורים שהיא הכי נכונה להגן על האוכלוסייה. אני חושבת שבינתיים זה עמד במבחן המציאות".

יו"ר הוועדה ח"כ דוד אזולאי: "איזו מציאות?".

בן-דב: "היה ירי של 4,000 טילים על האזור".

חנין: "זה מבחן הנסים. לא מבחן המציאות".

אזולאי: "אף טיל לא פגע וברוך השם לא קרה שום דבר. אם חלילה וחס היה קורה, אנחנו יודעים בדיוק מה הייתה התוצאה. איזו מציאות? על מה את מדברת?".

יהב: "בהקשר הזה אפילו חבר הכנסת דב חנין מאמין באלוהים".

חנין: "אני מוכן להמשיך להאמין בו אם זה יעזור".

בן-דב: "אם אנחנו מדברים כבר על איום במפרץ חיפה, בואו ניקח מכלים נוספים שיש שם. למה אנחנו לא דנים בהם כאן?".

רגוע באופן יחסי

עמדת פיקוד העורף, המסתמכת, מן הסתם, על אותו "מבחן המציאות", לא השתנתה מאז. בתשובה לפניית עמותת "צלול" מאוגוסט אשתקד השיב הרמטכ"ל בני גנץ כי "בעת חירום יכיל המכל המדובר 3-5 טונות אמוניה וכי במידה ותהיה פגיעה ישירה במתקן (סיכון נמוך ביותר) החומר המצוי בו לא יגיע לריכוזי אוכלוסין".

במכתב נוסף, מאוקטובר 2011, הבהיר הרמטכ"ל לשוב: "לא נדרשת על פי פיקוד העורף תוספת מיגון עילי". אל"מ בני שיק, רמ"ח מיגון בפיקוד העורף, טען בדיון בוועדת המשנה לבחינת מוכנות העורף למצבי חירום בוועדת החוץ והביטחון באוקטובר שעבר, כי "מכל האמוניה אמנם מסוכן אך הוא בפירוש לא המתקן המסוכן ביותר היום לתושבי ישראל. לפי ניתוח של פיקוד העורף, גם בתרחיש הקיצוני ביותר, במקרה של פגיעה ישירה במכל, מספר ההרוגים יהיה קטן משמעותית ממה שמציגה עמותת 'צלול' ולכן אני באופן יחסי רגוע במקרה זה".

עמדת פיקוד העורף כי פגיעה ישירה במתקן היא ברמת "סיכון נמוך ביותר" תמוהה במיוחד לאור הכותרות שמנפקים קציני צה"ל בעצמם בהזדמנויות רבות. תא"ל ירון, ראש מספן המודיעין בחיל הים, לא השאיר מקום לספקות. בהרצאה שנשא באוניברסיטת תל אביב לפני שנה אמר כי "ברשות ארגוני הטרור הפועלים בקרבת ישראל נמצאים טילים המסוגלים לפגוע בכל נמלי הים הישראליים ובאתרי תשתית כלכליים הנמצאים במרחק מה מן החוף". הוא גם הזכיר כי בידי חיזבאללה "טווחי נשק אופרטיביים שמכסים את כל נמלי ישראל. חלק ניכר מהתשתיות האסטרטגיות של ישראל מרוכזות ברצועה צרה לאורך החוף וכל פגיעה בהן היא קריטית".

גם השר היוצא להגנת העורף, מתן וילנאי, הצהיר לפני שנה בפגישה עם תעשיינים כי "ייפלו מאות טילים ביום על ישראל, מתקני הגז יעלו באש. צריך להתכונן למלחמה כוללת עם סוריה, חיזבאללה וחמאס". הוא גם ציין כי לסורים יש כלי נשק מתוחכמים והדגיש: "המערכות שלהם מספיק מדויקות. למה אני מפחיד? זו המציאות, זה לא אני".

כל המומחים ששוחחנו עמם הביעו פליאה ותרעומת על עמדה זו של פיקוד העורף. "הם פשוט עושים חיים קלים למפעל ועושים הנחות לעצמם. המדינה היום חיה בהכחשה. משחקים רולטה רוסיית בחיים של התושבים", אומרת דליה טל.

מחקר שערכו פרופ' ניר בקר וד"ר ורד בן-שלמה עבור הקואליציה לבריאות הציבור לפני כשנה ניסה לבדוק מה יתרחש במקרה של פגיעה ישירה במתקן שתוביל לאסון כימי. על פי התרחיש הגרוע ביותר שהציגו השניים, פגיעה ישירה במתקן תגרום ל-8,000 נפגעים ולנזק כלכלי שייאמד ב-30 מיליארד שקלים, ממדים שכמוהם מעולם לא הכרנו בישראל.

פיצוץ במפרץ חיפה, לא תרחיש דמינוני צילום: הרצל שפירא

"מטרת המחקר העיקרית לא הייתה לבדוק את ההסתברות, אלא יצאנו מנקודת הנחה שקורה משהו (מה יקרה אם...)", מסביר פרופ' בקר. "ההערכה הסתמכה על בחינה מושכלת של מחקרים, כולל הניסיון העולמי באסונות כגון אלו, ולאחר מכן אקסטרפולציה (העברה) למציאות

אצלנו. האומדנים ניתנו בצורה מוניטארית, כלומר עם תג מחיר".

חשוב לציין כי המחקר הביא בחשבון אך ורק סיכונים בגוף ובנפש, והוא מסתמך על שיטות להערכת חיי אדם וטיפול בפצעים בכל הרמות. "בתור תושב חיפה אני יכול להגיד לך שהתחושה היא שאתה יושב על חבית חומר נפץ", מדגיש פרופ' בקר. "במפרץ החיים נראים מאוד שלווים, השמים בהירים והים כחול, ובמצבים כאלה יש נטייה להירדם. אבל בסיכונים כגון אלו בבת אחת יכול לקרות אסון. בפיקוד העורף אומרים כי הסיכון שזה יקרה הוא נמוך. אני לא יכול להתווכח עם זה. אבל עזבי את ההסתברות. רגע האמת הוא עכשיו, ואנחנו מדברים על סיכוי של מלחמה שתפרוץ פה והטיווח פה הוא טיווח קל. היום לא יורים כמו שירים בימים של סדאם חוסיין או אפילו בזמן מלחמת לבנון השנייה. הם יודעים לאן לכוון את הטילים".

אז אתה צופה אסון?

"אם משהו יקרה זו תהיה קטסטרופה. אני מדגיש שוב: זה לא בסדרי גודל של זיהום אוויר רגיל שיש כל שנה ושגם ממנו המפרץ סובל. כשהתאונה הזאת תקרה היא תקרה בבת אחת, והנזק הוא נזק כמו שלפחות עשרה מטוסים ייפלו בבת אחת. חשוב שנדע את האמת, ולמען הדורות הבאים נעשה מאמץ של טיפול - הן בטווח הקצר כגון ריקון המכלים, והן בטווח הארוך של ניתוח אובייקטיבי של עלות-תועלת - כדי שאחר כך, אחרי שכבר קרה משהו, לא נצטרך להקים ועדת חקירה אלא נדע שלפחות עשינו את המקסימום".

שנתיים וחצי, אולי חמש

אז מה הפתרון? לאחר שנים ארוכות של מאבקים ציבוריים התקבלה במרס 2012 ההחלטה שהתושבים והמומחים קיוו לה: **מכל האמוניה בחיפה ייסגר**, ובמקומו יוקם מפעל לייצור אמוניה חלופי במישור רותם שבערבה, אשר יעשה שימוש בגז טבעי (ויפחית את הסיכון שבהעברה מהאמוניות). על ההחלטה בישרו בחגיגות שר התמ"ת והשר להגנת הסביבה. הגורם שהמליץ על החלופה היה ועדת אתוס, שהקים המשרד להגנת הסביבה. על פי המתווה שהתקבל, המדינה תספק תמריצים וחבילת הטבות ליזמים שייבחרו להקים את המפעל. אבל מתי התוכנית הזאת תצא לפועל? כאן הפרטים מתערפלים.

במכתב לעמותת "צלול" בחודש מאי מציינת מנכ"לית המשרד להגנת הסביבה אלונה קארו כי תאריך היעד לפינוי המכל והקמת המכל החלופי הינם חופפים (על מנת לא לפגוע באספקת האמוניה למשק), וכי תאריך היעד הוא 2015 (שנתיים וחצי מהיום).

אולם, במסמך רשמי של המשרד שהגיע **לסופשבוע מעריב**, מציין בפירוש מנהל מחוז חיפה במשרד, שלמה כץ, כי "המפעל צפוי לקום בתוך כחמש שנים". תושבי חיפה והארגונים הסביבתיים חוששים כי הקמת המתקן החלופי תתעכב ותתמסס, וכי המכל יישאר עוד שנים ארוכות במפרץ חיפה, והדבר מספק תירוץ שלא למגן אותו כפי שהם דורשים.

חברי ועדת אתוס מכירים היטב את נפתולי הבירוקרטיה הישראלית, ובדוח שכתבו הם הדגישו כי על מנת שהמפעל החלופי ייבנה, "על ממשלת ישראל לקבל החלטה כי מדובר בפרויקט לאומי המחזק את הנגב תוך מתן עדיפות מיוחדת לנושא". "המכשולים הבירוקרטיים, הסרבול והעוכבים התכופים מפחיתים מוודאות היזם ומהווים חסם שיש לפעול להסרתו", כתבו.

החודשים חולפים, אבל נכון להיום ממשלת ישראל עוד לא קיבלה את ההחלטה להקים את המפעל החדש, ובנייתו גם לא הוגדרה כפרויקט לאומי.

"האם באמת יש פה תקדים או ניסיון לסמא את עיני הציבור? מדובר בהחלטה שהתקבלה 20 שנה באיחור. אני מאוד מקווה שאכן זה יקרה, אבל אני יודעת איך תרבות ה' סמוך' והחפיפניקיות עובדת בארץ", אומרת דליה טל. "איפה הייתם עד עכשיו? הציבור מדבר על זה ממלחמת לבנון השנייה ועדיין המכל הזה מהווה אימת מוות לתושבים. שש שנים אחרי, ואני מרגישה שאנחנו הולכים מוועדה לוועדה, כותבים מכתבים, ויש להם את כל הזמן שבעולם. כל המשרדים נוהגים במין אדישות כזאת, מתייחסים אלינו כאילו אנחנו הטמבלים. והנה שוב, אנחנו באותו התרחיש, אנחנו מדברים על מלחמה ואנחנו עדיין עם פצצת נפץ מתקתקת בחצר האחורית שלנו".

מלחמת לבנון השנייה. פגיעת הקטיושה בחיפה. "רולטה רוסיית"
צילום: רויטרס

שנתיים וחצי או חמש שנים, אבי יקואל לא מתכוון לחכות ולגלות כמה זמן זה ייקח. מדי ערב, בביתו בנשר, יקואל (38) משקיף אל המפרץ ואל אורות המפעלים המנצנצים. לאחרונה החליטו הוא ואשתו רויטל כי הם לא ימתינו עוד לממשלה, והם מתכננים לעבור דירה בשל הקרבה המסוכנת למפעלים. "מה שמפחיד אותי זה השקט שמלווה את הכל", הוא אומר.

למה אתה מתכוון?

"אני לא מרגיש שמישהו מטפל בפצצה הזאת שיושבת כאן. כל הזמן מדברים על הכור האיראני. אני יודע על זה. דואגים להגיד לי את זה. אבל לא דואגים לספק לי פרטים על האיום שיושב לי פה מחוץ לחלון. התשובה היא פשוטה, אם היו רוצים להוציא את זה, אתמול בבוקר היו מוציאים את זה. למכל הזה אין רישיון עסק. איך זה יכול להיות? שערורייה. ולאף אחד לא מזיז. הם עושים מה שהם רוצים. 12 אלף טון גז רעיל במכל בלי רישיון עסק. אם אני סוגר פה מרפסת, כבר למחרת יש לי פקחים בבית".

אתם מפחדים לגור כאן?

"לפעמים אני קם בחמש בבוקר ויש ריח חריף, ריח מסריח. ואני אומר לעצמי, מה זה? זה לא צריך להיות ככה. את שואלת אם אני מפחד? אני מדחיק את זה. אם הייתי מפחד, החיים שלי היו נעצרים. אתה חייב לייצר מנגנון כדי להמשיך הלאה. כשאני מדבר איתך עכשיו ואני חושב על זה, זה פחד אלוהים. מפקירים את הבטיחות שלנו. אין פה קפיטן שמוביל את הספינה. ברור לי שאנחנו רק כלי בידיים של מישהו. אבל מצד שני, זה מאוד קשה להיות פסיבי".

למה?

"כי יש לי ילדים. אנחנו נעבור מפה בטוח. כשאתה אבא ואתה מתחיל לחשוב קדימה על הדור הבא, אתה פוחד שיקרה לך משהו כי מי יטפל בהם? שלא לדבר על זה שיקרה להם משהו. לגור פה זה כמו לשחק ברולטה רוסיית. משחקים בחיים של התושבים. אולי השנה יהיה, אולי השנה לא יהיה. וואללה יופי. פשוט הפקרות אדירה".

יקואל, שהתגבר על סרטן וניצל מהתקפת טילים ליד דירתו בחיפה במלחמת לבנון השנייה, החליט לא לשחק יותר בחייו וחיי משפחתו. "אני יודע מה זה טילים. אני זוכר שבערב הראשון שמעתי שריקה והתחלתי לשמוע נפילות ואני נשבע לך, הייתי בטוח שהטיל הזה הולך ליפול על הבית שלי. נשכבתי מכווץ כולי על הרצפה והייתי בטוח שהבית נפגע. זה פספס את הבית בכמה מטרים. אני חוויתי מלחמה בתור העורף ואני יודע כמה העורף פגיע וחסר הגנה".

תגובות

חיפה כימיקלים: "מסוף האמוניה הארצי מספק אמוניה לכלל הצרכנים בישראל בשגרה ובחירום. המסוף הינו המתקן המוגן מסוגו בעולם ומהווה תשתית לאומית חשובה המספקת אמוניה למתקני תשתית חשובים בישראל בעתות חירום. המסוף ערוך לפעול בעתות חירום כאשר הסיכונים להפעלתו בעת לחימה נלקחו בחשבון והוא תוכנן כנגד האיומים כפי שהוגדרו על ידי רשויות הגנת העורף.

"מכל האמוניה ומערכת קירות המגן שלו הוקמו בתיאום ובאישור הרשויות, ונבנו כך שיעמדו ברעידות אדמה חזקות הרבה יותר מאשר רוב התשתיות בישראל. התקנת מיגון עילי למכל האמוניה לא נדרשה, לאחר שהנושא נבדק על ידי רשות החירום הלאומית והמשרד להגנת העורף שהינן הרשויות המוסמכות לעניין, הואיל ולדעתן אין סיכון מיוחד במכל האמוניה בהשוואה למקורות סיכון אחרים. בנוסף, רק לאחרונה הודיע הרמטכ"ל, רא"ל בני גנץ, כי אין צורך למגן את גג המבנה של מכל האמוניה.

"בסקר שבוצע לפי בקשת השרים להגנת הסביבה והתמ"ת עלה כי מכל האמוניה אינו יוצא דופן ממכלים דומים במדינות אחרות מבחינת גודלו, קרבה לאוכלוסייה, הימצאות במסוף ימי והזרמת אמוניה מאוניה. כן צוין שרמת המיגון של המכל גבוהה יותר ממיגון מכלים דומים בעולם.

"נבקש לשוב ולהדגיש כי מכל האמוניה הינו מכל ייחודי וחסר תחליף המשרת את צורכי המשק הישראלי בכללותו. מדובר בתשתית לאומית חיונית, ולצערנו רוב האנשים הנדרשים לנושא אינם מכירים אותו לעומק ואינם בקיאים בו ומטעמים השמורים עמם הם זורעים פחד בציבור ומנסים להלך עליו אימים, ואין לחברה אלא להצר על כך".

פיקוד העורף: "פיקוד העורף קבע כי מיגון מכל האמוניה המדובר עומד בתקנים ונותן מענה לאור הערכות מצב הנבחנות מעת לעת. הסיכוי לפגיעה ישירה במתקן אינו הגורם המכריע בהחלטה על אופי מיגון המתקן, וההחלטה מתקבלת מתוך שיקולים מקצועיים ומבצעיים נוספים שמסיבות ברורות לא נוכל לפרטם בתקשורת. בנוסף, הקצינים הרלוונטיים בפיקוד העורף הציגו בפני הוועדות השונות שעסקו במיגון מכל האמוניה ונמצאים בקשר שוטף עם גורמים העוסקים בנושא במשרד להגנת הסביבה. בהתאם לנוהלי פיקוד העורף, כל מפעל שמחזיק חומרים מסוכנים, ובתוכו מפעל האמוניה בחיפה, מחויב בשמירת כשירות לשעת חירום ולכן גם מתורגל בתרחיש דליפת חומרים מסוכנים בזמנים קבועים מראש.

"חשוב לציין כי מיגון מכל האמוניה הינו חלק מההכנה לשעת חירום הכוללת התרעה לאזרח, ריתוק צוות למתקן בשעת חירום, קיום נוהלי חירום והעברת הנחיות לאוכלוסייה".

מתן וילנאי, השר לפיקוד העורף היוצא: "לאורך השנים האחרונות נערכו מספר דיונים בראשות השר מתן וילנאי לגבי מכל האמוניה בחיפה. המסקנות היו בהתאם לתרחיש ייחוס והערכות אמ"ן לפגיעה נקודתית במפעלים קריטיים לרבות מכל האמוניה. מסקנות כלל הדיונים הובילו לעמדת פיקוד העורף. לפיכך, אין קשר בין עמדת פיקוד העורף לבין דבריו של השר לגבי הערכות למלחמה כוללת, אשר באחד מתרחישיה יהיה ניסיון לפגוע באחד מהמתקנים האסטרטגיים של מדינת ישראל, לבין ניסיון לפגיעה ישירה במכל האמוניה במפרץ חיפה".

המשרד להגנת הסביבה: "ראשית, יצוין כי המשרד להגנת הסביבה הנחה את 'חיפה כימיקלים' למגן מיגון עילי את המכל מפני איום מלחמתי. עם זאת, פיקוד העורף החליט כי אין צורך בהתקנת מיגון עילי למכל האמוניה וסירב לפיכך להנחות מקצועית את 'חיפה כימיקלים' לגבי המיגון הנדרש, למרות עמדת המשרד להגנת הסביבה. בשל עובדה זו הביא השר להגנת הסביבה, גלעד ארדן, לשכירת חברה חיצונית שתבחן את החלופות האפשריות למכל האמוניה הקיים, תוך בחינת מלוא הסיכונים הקיימים במפרץ חיפה.

"בעקבות המלצות החברה, הוביל השר ארדן להחלטה היסטורית לפינוי מכל האמוניה ממקומו. השר סיכם עם שר התמ"ת על קידום הקמת מפעל אמוניה בדרום הארץ. המשרד להגנת הסביבה הודיע למפעל 'חיפה כימיקלים' כי מכל האמוניה יושבת בתוך מקסימום חמש שנים, או עד למועד הקמת המפעל החלופי. כבר ישנם מספר יזמים בולטים במשק המעוניינים להקים את המפעל בעצמם.

"עד להשבתת הפעילות השתמש המשרד להגנת הסביבה בכל סמכות שיש בידי כדי להפחית את הסיכון מהמכל. המשרד דרש ביצוע צעדים הכוללים, בין היתר, התקנת אמצעים להקטנת הסיכון, ביצוע תוכנית לניהול סיכונים עבור תרחישים בעלי סיכון גבוה כמו מלחמה ורעידות אדמה, ניהול חירום מפעליים להקטנת הסיכון להתרחשות אירוע ולהכללתו ולצמצום השפעתו, צוותי חירום ועוד. דרישות אלה מעוגנות בהיתרי הרעלים הניתנים למפעל, והמשרד עומד על מימוש דרישותיו בעניין עד לפרטים הקטנים ביותר.

"לצערנו, סגירת המכל באופן מיידי אינה אפשרית ואינה בסמכות המשרד, שכן היא תגרום למחסור מוחלט במזון בישראל. זאת בשל היותה של האמוניה מוצר חיוני למשק, בעיקר בתעשיית המזון ובמערכות קירור במפעלים. על כן היא גם נכללת ברשימת חומרי המשק לשעת חירום".

משרד התמ"ת: "מדובר בתהליך מורכב אשר נמצא בשלבו האחרונים. לקראת סוף החודש אמורים שרי התמ"ת והגנת הסביבה לסיים את תהליך גיבוש ההמלצות לממשלה".

עיריית חיפה: "ראש העיר יונה יהב סבור כי הימצאותו של מכל האמוניה בסמוך לאזורים צפופי אוכלוסין היא הפקרות לאור הסיכונים המאיימים על האזור, כפי שאלו הומחשו במפרץ לבנון השנייה. העירייה פועלת בכל מישור אפשרי לסילוק המכל. במסגרת זו הוגשו על ידי העירייה נגד חברת 'חיפה כימיקלים' כתבי אישום בגין ניהול עסק ללא רישיון.

"באופן מפתיע, זוכתה חברת 'חיפה כימיקלים' מכתב אישום שהוגש על ידי העירייה בנימוק שלא הוכח לכאורה קיומה של אמוניה במכל. לאחר הזיכוי, פעלה העירייה להגשת כתב אישום נוסף נגד החברה המתנהל בימים אלו ובמסגרתו עומדת העירייה על סגירת המכל לאלתר.

"על אף שלפי עמדת פיקוד העורף אין צורך לדרוש מ'חיפה כימיקלים' הוספת מיגון עילי למכל, רואה העירייה בהמשך קיומו של מכל האמוניה סכנה חמורה לביטחונם של תושבי מטרופולין חיפה וניצבת איתנה בחזית המאבק להפסקת פעילותו של המכל.

"עיריית חיפה גורסת, כי הסיכונים ממכל האמוניה מתעצמים לאור העובדה שהובלת האמוניה מתבצעת באמצעות מכילות שפוקדות את נמל חיפה חדשות לבקרים. האבסורד גדל אף יותר, שכן חלק ניכר מהאמוניה מובל ממפרץ חיפה למישור רותם בדרום הארץ ובדרך זו מתגלגלת הסכנה בכבישי חיפה והארץ כולה.

"יצוין כי השר להגנת הסביבה גלעד ארדן ושר התמ"ת שלום שמחון הודיעו על החלטתם בדבר הקמת מפעל לייצור אמוניה מגז טבעי בדרום הארץ שיהווה תחליף למכל בחיפה, ואולם עיריית חיפה סבורה כי קיים הכרח להגדיר לוחות זמנים ברורים וקביעת מסלול אופרטיבי לביצוע, ואין די במתן ההצהרה שניתנה, חשובה ככל שתהיה.

"חברת 'חיפה כימיקלים' תבעה את עיריית חיפה בגין סירובה להוציא למכל רישיון עסק. תביעת החברה נדחתה הן על ידי בית המשפט לעניינים מנהליים בחיפה והן על ידי בג"ץ שאליו ערערה החברה. בכך זכה מאבקה של העירייה לסילוק מכל האמוניה לרוח גבית של בית המשפט".
היכנסו לעמוד הפייסבוק החדש של מעריב בואו להמשיך לדבר על זה בפורום איכות הסביבה -

 תפוז אנשים